Prof. Mircea Lac

TROIŢE PĂDURENEŞTI

În cultura noastră tradiţională se credea că la hotarele dintre comunităţi, la răscruce de drumuri, la poduri sau izvoare se aflau „locuri rele" pe unde bântuie spirite nelegiuite, strigoi şi stihii îngrozitoare. De aceea în toate aceste locuri se ridica o cruce care avea menirea de a înlătura forţele răului şi de a proteja spaţiul din jur, mai ales prin rugăciunea rostită de preot la sfinţire: *„Trimite acum harul Preasfântului Tău Duh spre acest semn al crucii şi-l binecuvintează, îl sfinţeşte şi-i dă lui ca să fie semn înfricoşător şi tare asupra tuturor vrăjmaşilor văzuţi şi nevăzuţi....."* Pusă la intrarea ori ieşirea din cimitir, sau închinată eroilor,crucea pecetluieşte hotarele dintre oameni, dintre viaţă şi moarte. Prezenţa ei în toate aceste locuri, dă linişte şi siguranţă deoarece ea reprezintă veghea divină permanentă care asigură ocrotire creştinului aflat prin preajmă.

Aceste cruci, cu forme mai simple sau mai complexe, sunt cunoscute în general sub denumirea de troiţe. Pe plan local sunt cunoscute sub diferite denumiri, cum ar fi *„cruci şi răscruci"* în nordul Moldovei, *„răstigniri"* în Maramureş, *„icoane"* în Vâlcea, *„rugi"* în Pădureni sau simple *„cruci"* în Oltenia. În documentele medievale vechi poartă denumirea de *„lemne"*. Lângă troiţele aşezate mai ales în apropierea fântânilor sau izvoarelor, de obicei, se construiau bănci de odihnă şi o masă „a o ofrandelor", pe care se puneau în trecut alimente pentru pomenirea morţilor, ca să se îndestuleze drumeţii flămânzi.

Originea troiţelor, după Romulus Vulcănescu[1] , vine de la monumentele răscrucilor viale(via-stradă, drum, uliţă)[2]. Nicolae Iorga consideră că troiţele sunt *„ctitorii ieftine ale unor credincioşi, care nu aveau mijloace de a-şi arăta credinţa prin.durarea unei biserici"* dar adaugă că *„la obârşie cred au fost altceva"*[3]. În istoria zbuciumată a românilor, atunci când ţara era cotropită de popoarele migratoare, era obiceiul ca întregi comunităţi locale, în frunte cu preoţii lor, să se refugieze în munţi sau păduri greu accesibile. Acolo se oficiau slujbe religioase, locul bisericii luîndu-l CRUCEA sub înfăţişarea unei troiţe. *„Atunci, în jurul unei astfel de cruci, se făcea toată slujba; ea înlocuia biserica, o rezuma în ce avea mai caracteristic."* (Nicolae Iorga)[4]. George Oprescu consideră troiţele *„curioase şi impresionante manifestaţiuni ale credinţei"*, care satisfac, totodată şi *„restul de superstiţie păgână"* rămasă în sufletele oamenilor[5]. Etnologul şi istoricul literar Datcu Iordan susţine că *„troiţele sunt elemente emblematice ale spiritualităţii româneşti, au preluat credinţe şi trăiri specifice, pe care le-au transfigurat, conţin cu alte cuvinte reflexe din* <întreg complexul vieţii material-spiritual românesc > pentru că, urmaşe ale coloanelor şi stâlpilor cerului, reprezintă o sinteză ad-hoc între straturile arhaice şi cel creştin."[6] Troiţele sunt, de altfel, evocate şi în literatură (romanul „Ion" de Liviu Rebreanu), în basme, în poezie (N.I.Herescu, Nichifor Crainic, Mircea Dem. Rădulescu, Radu Gyr, etc.) precum şi în pictură (Ion Ţuculescu)[7,8] şi sculptură (Constantin Brâncuşi).

În feudalism cnezii, voievozii şi domnitorii au ridicat numeroase troiţe pentru a comemora luptele purtate de-a lungul vremurilor împotriva cotropitorilor. Mai târziu, în perioada contemporană, troiţele readuc în memoria colectivităţilor numele unor eroi ai neamului jertfiţi pe alte meleaguri şi îngropaţi acolo. Uneori troiţele arată lumii rolul social important al unor oameni de seamă. Astfel troiţele capătă semnificaţii deosebite, semnul crucii îmbinând funcţiile cultice şi sociale cu puterea divină. Din această cauză, înainte de al doilea război mondial, dictaturile de dreapta au folosit politic fenomenul etnico- religios al troiţelor, folosindu-le în propaganda politică.Garda de fier a pus chiar în circulaţie modelul unei troiţe de multiplicare a crucii. Legionarii încurajau construcţia de troiţe şi dădeau un fast deosebit consacrării lor, când cu ocazia slujbei de sfinţire se oficia şi botezul unor copii ai „camarazilor".

Comunităţile rurale pădureneşti şi-au realizat singure aceste troiţe prin acei meşteri iscusiţi care stăpâneau deplin atât tehnicile de lucru ale prelucrării lemnului, cât şi formele de cruci şi de compoziţii ornamentale specifice locului. Ele satisfăceau cerinţele culturale şi spirituale ale colectivităţii, motiv pentru care au rezistat în timp şi au exprimat, alături de limbă şi obiceiuri, acea succesiune neîntreruptă pe care o denumim continuitate şi statornicie. Construcţia crucilor este de o mare simplitate, fiecare element constructiv fiind perfect raţionalizat, dovadă a unei mari experienţe în arta şi ştiinţa de a construi în lemn. Meşterii anonimi înzestraţi cu simţul formelor şi al proporţiilor au reuşit să creeze adevărate opere emoţionante prin frumuseţea lor simplă, considerate de specialişti, de multe ori capodopere. Aşa sunt considerate crucile sculptate cu nespusă răbdare din golul semicircular al naosului, dar mai ales troiţa din pronaos aflate în vechea biserică „Adormirea Maicii Domnului" din Alun. Romulus Vuia o consideră -*capodopera artei populare româneşti*- [9]. Troiţa, ale cărei braţe sunt la rândule cruci, poartă pe o parte şi pe alta răbojul multisecular al semnelor sculptate. Tainele credinţelor străvechi sunt încifrate în rozetele solare, vârtejuri, frînghia, zigzagul, triunghiul, alveola. Centrul crucii este „legat roată prin umeraşi" . Pe fiecare braţ este săpat numele unui evanghelist iar pe soclu se descifrează o parte din inscripţia în limba slavă : *„pomeni gospod raba tâego popa Denis"*[10]: Marele etnograf consideră că această biserică deţine rolul unei mărturii edificatoare asupra creaţiei artistice ale pădurenilor.

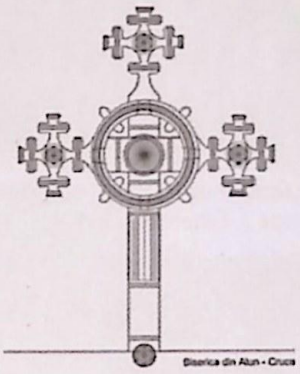
Cruci sculptate în golul naosului

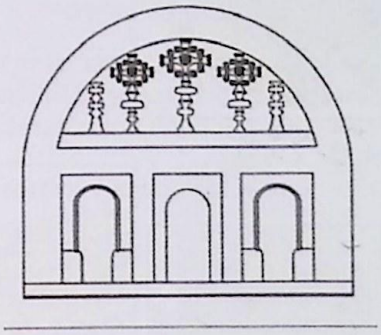
Troiţa din biserică

Inscripţie slavonă

Troiţa din biserica veche din Alun

Troiţele din golul semicircular al naosului

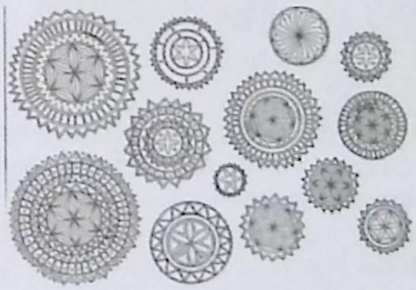
În zona etnografică a Pădurenilor întâlnim cruci care parcă sunt o apoteoză adresată soarelui, prin desvoltarea, mai ales a rozetei solare centrale, prin cercuri concentrice ce par să iradieze spre exterior într-o extensie plastică deosebită. În mijloc o rozetă cu şase raze continuă spre exterior cu un zig–zag, după care urmează un registru concentric de segmente radiale, uneori despărţite de un mic cerc , limitate între ele de cercuri concentrice, urmate apoi de alt zig-zag ornamentat cu cerculeţe.

„Rugă"din Haşdău

Desenul crucii şi

motive ornamentale pe crucile pădureneşti

Nenumărate variante întâlnim pe crucile de răscruce sau puse pe case la Haşdău, pe drumul dintre Topliţa, Dăbâca şi Vălari, la Ruda, Bunila şi Alun, la Ulm şi Cerişor. Crucea pusă pe peretele unei şuri, la Vălari – Topliţa are toate caracteristicele crucilor de hotar pădureneşti.

Cruce pusă pe o şură la Alun

„Rugă" la Vălari

„Rugă" de hotar între Haşdău şi Dăbâca

Lemnul are multe degajări decorative în părţile laterale, cu patru rozete solare pe braţele crucii, fiecare înconjurată cu un brâu circular de „dinţi de lup". Centrul crucii este împodobit cu o rozetă extinsă pe mai multe registre decorative concentrice terminată tot cu cu un brâu circular de „dinţi de lup". Între cele patru rozete marginale şi rozeta din centru sunt crestate în adâncimea lemnului 4 cruci mici, iar în partea de jos, pe verticală, este crestată o cruce mai mare, mărginită de o parte şi de alta de câte două brâuri liniare cu motivul „dintelui de lup." Crucea este vopsită în albastru iar ornamentele sunt colorate cu alb.

„Rugă" la Cerişor

„ Rugă" la ieşirea din Bunila spre Alun

Cruci asemănătoare sunt şi la intrarea în curtea bisericii de la Ruda – Ghelari

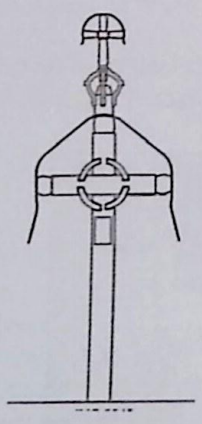
„Rugă" la intrarea în cinitir la Ruda

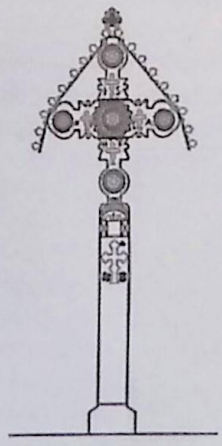
„Rugă" aşezată pe peretele unei şuri la Vălari

La Alun, înainte de a intra în curtea bisericii, alături cu poarta, te întâmpină o cruce mai „ciudată", care nu seamănă cu crucile întâlnite până aici. În partea centrală are un „colac" de mici dimensiuni care „leagă" cele patru braţe ale crucii. Partea de sus se continuă cu o construcţie „globulară"care are deasupra altă cruce mică. Cercetând structura morfologică a acestei cruci este greu să-i bănuieşti semnificaţiile. Dar ea reuşeşte să-ţi trezească curiozitatea şi te pregăteşte pentru crucile surprinzătoare pe care le descoperi în biserica veche din Alun.

Crucea de la intrare în curtela bisericii din Alun şi desenul ei

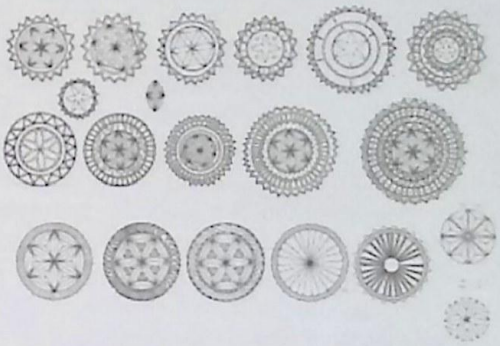

Cruce de la Vălari

Rămăşiţele unei toiţe vechi înainte de Muncelu Mare

Desenul „rugii" din faţa bisericii din Ruda şi alte motive decorative „solare" de pe rugile din Pădureni

Există în tradiţia pădurenească, şi nu numai aici, ca odată pe an să se facă slujbă la o troiţă de hotar, în preajma Rusaliilor. Atunci aici se sfinţeşte apa cu care se stropesc culturile, se împletesc cununi de flori care se pun pe troiţă, se cântă şi se desfăşoară dansuri ritualice care de fapt încep ceremonialul străvechilor nedei.

Deplasarea spre crucea din hotar

Slujba religioasă de sfinţire a apei

Culegerea spicelor de grâu

Împletirea cununilor

Cununa pusă pe cruce

Dansul ritualic „Spic de grâu"

Mai există troiţe ce mai păstrează încă forme şi ornamente străvechi, de mare profunzime simbolică, cum ar fi vechea cruce , care a înfruntat timpul, aflată la Prislop.

Crucea veche din faţa Bisericii de la Mânăstirea Prislop, prin structura sa, aduce mărturii dintr-un trecut greu de precizat, despre viaţa, mentalitatea şi credinţele locuitorilor acestor locuri. „Talpa" de susţinere a cerului, din partea sa de sus este o formă generată cândva de o religie uranică arhaică, când arborele cosmic făcea legătura dintre om şi divinitate, după cum afirmă Mircea Eliade în „Istoria credinţelor şi ideilor religioase"[11]. Crucea înconjurată de cerc şi împreună cu rozeta din centru întruchipează un simbol solar arhaic, care odată cu apariţia creştinismului se transformă în „roata valahă", cum o denumeşte Romulus Vulcănescu, care susţine că simbolul este o interpretare a lui Isus ca „lumina lumii", ca „soarele religiei noi". Iată cum această troiţă devine o sinteză originală apărută în atât de discutatul „creştinism popular" care reprezintă viziunea singulară a poporului român, atât de diferită de viziunea popoarelor creştine din jurul nostru.

Notă:

****Fotografii: prof. Mircea Lac***

****Autorul desenelor: arhitect Ana-Maria Filip***

Note bibliografice:

1. Vulcănescu, Romulus, *Coloana cerului*, ed. Academiei R.S.R, Bucureşti, 1972, pag.131;

2. Monumentele viale erau ridicate de romani în cinstea-Triniei, zeiţa răscrucilor citadine, ori a răscrucilor de câmp formate din trei drumuri;

3. Iorga, Nicolae, *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1923, pag.24;

4. Extras din motto-ul lucrării *Troiţe româneşti – o tipologie*, Ion Oprişan, Editura Vestala, Bucureşti, 2003;

5. Oprescu, George, *Probleme româneşti de artă ţărănească*, Bucureşti, 1940, pag.72;

6. Iordan Datcu, România Literară, nr. 20, 2004.

7. „Pictorul Ion Ţuculescu în pictura sa simbolistică avea o obsesie tematică a troiţei, redate dintr-un unghi subiectiv şi într-o formă fantezistă"- Radu, Bogdan, Ţuculescu, Ion, în Revue Roumain d' Histoire de l'Art, tome II, Paris, 1965, pag. 40;

8. „Motivele din folclorul românesc al troiţelor aşezate în vatra satului şi a rugii aşezată pe căile de acces,simplificate şi straniu repetate şi suprapuse în opera luiŢuculescu, urmăresc în esenţa lor transpunerea «misterului cosmic» şi descoperirea unei teme mistice general umane privind neliniştea necunoscutului, neliniştea absolutului şi a morţii"- Vulcănescu, Romulus, *Coloana cerului*, ed. Academiei R.S.R, Bucureşti, 1972, pag. 131-132;

9. Vuia Romulus, *Studii de etnografie şi folclor*, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, 1980;

10. Ioana Cristache Panait, *Arhitectura de lemn din judeţul Hunedoara*, Editura ARC, 2000, p.99.

11. Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, p.42.

